

Didactief Special

OPINIE EN ONDERZOEK VOOR DE SCHOOLPRAKTIJK

De basis op orde

Heldere kerndoelen
helpen prioriteren

in opdracht van

slo

Colofon

Deze special is gemaakt in opdracht van SLO, landelijk expertisecentrum voor het curriculum. SLO creëert inzicht en overzicht in curriculumvraagstukken voor onderwijs en overheid. Meer weten? Kijk op www.slo.nl

Coördinatie en eindredactie: Lynette Reinders (SLO) en Paulien de Jong (Didactief)

Coverfotografie: De Beeldredactie / Hoge Noorden

Vormgeving: FIZZ | Digital Agency – www.fizz.nl

Aan deze special werkten mee:

Anne-Christien Tammes, Anneke Smits, Bjorn Danen, Dominique Sluismans, Ebrina Smallegange, Esther van Huisstede, Inge Jansen, Joanneke Prenger, Marjolein Fekkes, Robert Chamalaun, Ron Bosman, Ronald Keijzer, Sanne Tromp, Stanja Oldengarm, Stefan Postulat.

Voor meer informatie over specials kunt u zich wenden tot de redactie van Didactief, Panamalaan 1L 1019 AS Amsterdam, tel. 06 20 61 20 70, www.didactiefonline.nl, redactie@didactiefonline.nl

De redactie dankt de volgende sponsor:

Nationale Onderwijstentoonstelling (NOT): Voor ontwikkeling én groei

De Nationale Onderwijstentoonstelling (NOT) is het grootste vakevent voor professionals in de kinderopvang, buitenschoolse opvang, het primair en voortgezet onderwijs. Van **24 t/m 28 januari 2023** vindt de NOT plaats in de **Jaarbeurs** in Utrecht. Op de NOT zie je de laatste trends en ontwikkelingen in het onderwijs, spot je volop innovaties en producten en doe je kennis en inspiratie op in de Academie 'Voor ontwikkeling én groei', Studielokalen en (nieuw!) het EdTech College.

De experts van SLO zijn ook aanwezig op de NOT. Lees hierover meer op pagina 11 van deze special.

De basis op orde

We zijn in Nederland bezig om de kerndoelen aan te passen, er zijn zorgen over de resultaten op het gebied van basisvaardigheden. Het lijkt soms wat overweldigend. Toch is het belangrijk dat we werken aan heldere doelen en een sterke basis. Want als het doel helder is, kun je beter mikken!

4

Basisvaardigheden onder de loep

Veel leerlingen verlaten het onderwijs zonder goede beheersing van taal-Nederlands en rekenen-wiskunde. Wat is er aan de hand?

13

Kerndoelen zijn te ruim beschreven

Daltonschool De Evenaar in Oss ging aan de slag met de kerndoelen. En ontdekte wat daarin beter kan.

16

Rekenen

Wat doe je om de basisvaardigheden rekenen bij basisschoolleerlingen te versterken? We vragen het aan Marjolein Fekkes, rekenspecialist van IKC Willem Alexander in Leeuwarden.

Heldere doelen en een sterke basis

Sanne Tromp is directeur kennis en innovatie bij SLO

'Het is gewoon heel veel wat er allemaal van ons verwacht wordt. Er wordt steeds meer gekeken naar de resultaten in taal en rekenen. Tegelijkertijd vind ik de zaakvakken ook heel belangrijk en doen we op school veel aan techniek en toneel. Maar ik wil ook tijd kunnen besteden aan wat er op het nieuws is. Want bijvoorbeeld de oorlog in Oekraïne houdt de kinderen ook bezig.'

Ik spreek een leerkracht van een basisschool uit Dordrecht. De opdracht is breed, haar klas is groot, en de school heeft nog 0,8 fte vacature uitstaan.

Het kan overweldigend lijken, wat er allemaal moet gebeuren. En dan zijn we in Nederland ook nog eens bezig om kerndoelen aan te passen, en zijn er zorgen over de resultaten op het gebied van basisvaardigheden.

Toch is het belangrijk dat we werken aan heldere doelen en een sterke basis. De huidige kerndoelen zijn bijvoorbeeld tamelijk breed en vaag. Hoe beslis je dan wat je veel en wat je weinig aandacht geeft in de klas? Als het doel niet helder is, kun je ook niet goed mikken. Leraren en experts actualiseren op dit moment de kerndoelen voor Nederlands, rekenen en wiskunde, burgerschap en digitale geletterdheid. Met deze doelen willen we ervoor zorgen dat we de opdracht voor het onderwijs verhelderen. In deze special lees je hoe SLO dat samen met het onderwijsveld aanpakt.

Het duurt nog even voordat de nieuwe kerndoelen klaar zijn. Wat kun je in de tussentijd doen aan de basisvaardigheden van je leerlingen? Het eerste is om goed in kaart te brengen wat goed gaat op dat gebied en wat aandacht nodig heeft. Om leraren daarbij te helpen, ontwikkelt SLO een platform met praktische handreikingen en hulpmiddelen.

Zeker als het druk is – en noem eens een week dat het niet druk is op school – is het belangrijk om te weten 'wat moet en wat mag'. Heldere doelen helpen om te prioriteren. En wie weet zie je dan opeens een slimme combinatie mogelijk tussen techniek en toneel, of de zaakvakken en rekenen/taal. Is de collega uit Dordrecht ook mee geholpen! ■

'Als het doel niet helder is, kun je ook niet goed mikken'

Onder de loep: basisvaardigheden

Veel leerlingen verlaten het onderwijs zonder goede beheersing van taal-Nederlands en rekenen-wiskunde. Wat is er aan de hand?

Springen tijdens het sommen maken, schrijven over de diertuin, lezen over een favoriete filmster. Leraren gebruiken allerlei manieren om taal en rekenen betekenisvoller en uitdagender te maken. Deels met succes. Bijna alle leerlingen in Nederland beheersen het basisoniveau voor spreken en luisteren als ze de basisschool verlaten, en over het algemeen kunnen ze goed rekenen. Op een aantal vlakken kan het beter. Veel beter zelfs, aldus enkele onderwijsexperts in deze special. Zo is het schrijfniveau van een kwart van de leerlingen in groep 8 onvoldoende. En ook op het gebied van kritisch lezen presteren leerlingen onvoldoende.

Tijdens de pandemie bleek dit zelfs het meest kwetsbare domein (Inspectie van het Onderwijs, 2021a; Inspectie van het Onderwijs, 2021b). De situatie bij rekenen-wiskunde lijkt er beter uit te zien: de meeste leerlingen halen het basisoniveau. Sinds 2015 is het niveau aan het eind van groep 6 zelfs licht gestegen, blijkt uit de TIMSS-toetsscores. Maar vaak blijken leerlingen méér in huis te hebben dan er op school uitkomt.

‘Er ligt te veel nadruk op de makkelijk toetsbare onderdelen’

Over de oorzaken weten we steeds meer. Zo signaleren curriculumontwikkelaar Inge Jansen en lector Ronald Keijzer (zie pag. 6-7) dat er te veel nadruk ligt op de makkelijk toetsbare onderdelen. Hierdoor komt aandacht voor de ‘hogere-orde-vaardigheden’ in het gedrang. Bij rekenen spelen daarnaast lage verwachtingen een rol: de opdrachten kunnen voor iedereen uitdagender, zeggen de experts, en in het bijzonder voor de jonge talenten. Inzichten uit onderzoek kunnen houvast geven in de zoektocht naar oplossingen, ook al zullen de precieze oorzaken per school verschillen. Het belangrijkste advies van de onderwijsexperts is misschien wel om zelf geregeld te evalueren hoe het ervoor staat. Wat

SLO-platform Basisvaardigheden

Op het online platform Basisvaardigheden van SLO vind je overzichtelijke factsheets, inclusief stappenplan en praktische handreikingen voor het versterken van de basisvaardigheden. Kijk als school waar je staat en hoe je een verbeterslag kunt maken.

www.slo.nl/basisvaardigheden

wil je bereiken en sluit het onderwijs, inclusief de toetsing, daar goed bij aan? Om schoolevaluaties te vergemakkelijken maakte SLO speciale tools op basis van nationaal en internationaal onderzoek (zie kader). Mooie praktijkvoorbeelden zijn er ook. Zoals de obs Oostelijke Eilanden (Amsterdam) die schrijfoefeningen uitdagender maakte door kinderen zelf te laten bepalen waarover ze schrijven (Marreveld, 2016). Of obs De Mei in Utrecht, die met meer variatie in rekenopdrachten beter wist aan te sluiten op de verschillende niveaus van leerlingen (Van den Broek & Ros, 2012). Laat je inspireren. De oplossing ligt soms binnen handbereik. Maar waarom al die moeite, vragen sceptici zich misschien af. Hoe belangrijk zijn die vaardigheden nu eigenlijk? De experts zijn unaniem: superbelangrijk. Kinderen die hun taal- en rekenvaardigheden onvoldoende ontwikkelen op de basisschool kunnen daar in het voortgezet onderwijs en in de rest van hun leven last van houden (Gubbels et al., 2019; Gubbels et al., 2017). Zij hebben meer moeite met vakken waarin taal en/of rekenen een rol spelen. En in welk vak is dat niet het geval? Houd dus aandacht voor deze basisvaardigheden. Daar hebben kinderen zowel nu als in de toekomst voordeel van.

Bronnenlijst

- Bloem, B. (2022), Basisvaardigheden versterken. Nationale Onderwijskrant, september 2022.
<https://www.slo.nl/@21050/basisvaardigheden-versterken/>
- Gubbels, J., Netten, A., & Verhoeven, L. (2017). Vijftien jaar leesprestaties in Nederland, PIRLS-2016. Expertisecentrum Nederlands.
<https://expertisecentrumnederlands.nl/uploads/default/p/i/pirls-2016.pdf>
- Gubbels, J., van Langen, A.M.L., Maassen, N.A.M. & Meelissen, M.R.M. (2019). Resultaten PISA-2018 in vogelvlucht. Universiteit Twente.
https://ris.utwente.nl/ws/portalfiles/portal/160130971/Resultaten_PISA_2018_in_vogelvlucht.pdf

Kijk voor meer bronnen op didactiefonline.nl

4 experts aan het woord

- Werken aan de basisvaardigheden taal en rekenen is dagelijkse kost op scholen. Wat zijn daarbij volgens onderwijsexperts de belangrijkste uitdagingen en hoe kun je daar als school goed mee omgaan?
- Vier kenners geven hun visie op de volgende pagina.

De experts taal-Nederlands

'Het taalniveau kan inderdaad beter, maar het ligt genuanceerder. Op sommige vlakken, zoals tekstbegrip en informatie opzoeken, presteren leerlingen goed. Ook doen leerlingen op de havo en in het vwo het gemiddeld best goed als het om lezen gaat. Sommige vaardigheden verdienen extra aandacht. Zoals schrijven en kritisch lezen, waarbij leerlingen bijvoorbeeld beoordelen of teksten bruikbaar en betrouwbaar zijn. Ook aandacht voor leesmotivatie is belangrijk: in het po heeft 30% geen plezier in lezen, in het vo is dit maar liefst 60%. Leesmotivatie en leesvaardigheid hangen nauw met elkaar samen: als je goed bent in lezen, dan vind je lezen leuk, waardoor je meer gaat lezen en je leesvaardigheid beter wordt.

Breng je aanbod in kaart

Mijn advies aan scholen: breng in kaart hoe leerlingen ervoor staan en kijk of de taalactiviteiten en toetsen aansluiten op de leerdoelen. Nu zien we dat scholen relatief veel tijd steken in de makkelijk te meten onderdelen als spelling, woordenschat en grammatica, wat ten koste gaat van de meer uitdagende onderdelen, zoals kritisch lezen en schrijven. Beter is om de vaardigheden geïntegreerd aan te bieden: laat kinderen bijvoorbeeld iets schrijven over een onderwerp waarover ze ook hebben gelezen. Vooral in het vo komt het taalonderwijs vaak nog volledig op de schouders van de docent Nederlands terecht. Ik raad aan om aandacht voor taalvaardigheden te koppelen aan andere vakken. Leerlingen ontwikkelen hun taalvaardigheden ook als ze deze kunnen toepassen in verschillende contexten.'

Inge Jansen, curriculumontwikkelaar taal bij SLO

'De afgelopen jaren is het taalaanbod op scholen armer geworden. We zijn begrijpend lezen gaan zien als een set trucjes en schotelen kinderen enkel AVI-teksten voor. Geen wonder dat de leesmotivatie achteruitholt. Nederland heeft een van de rijkste kinderboekencollecties ter wereld, maar dat zou je niet zeggen als je kijkt naar het leesplezier onder leerlingen.

Verrijk je leesaanbod

Een van de oorzaken is de enorme nadruk op lagere-ordevaardigheden, zoals technisch lezen. Drie maanden intensieve aandacht voor letters en woordopbouw in groep 3 is ruim voldoende. In Finland hebben ze er zelfs maar zes weken voor. Maar bij ons zitten kinderen in groep 5 vaak nog woordrijtjes te oefenen. Zodra een kind in groep 3 de basis heeft aangeleerd, dan is de scheiding tussen technisch en begrijpend lezen niet zinvol meer.

Leesvaardigheid ontwikkel je door kinderen dagelijks de tijd te geven om vrij te lezen en door ze voor te lezen uit boeken die qua taal boven hun niveau liggen. Ga kinderen niet voorschrijven wat ze moeten lezen, maar haal een mooie, gevarieerde collectie de school in en laat ze zelf kiezen.

Kijk ook kritisch naar je methodes. In veel methodes wordt de leerstof te gefragmenteerd aangeboden en zijn veel oefeningen irrelevant. Leraren zouden toetsresultaten voorzichtig moeten gebruiken als ze er met kinderen en ouders over praten. Toetsen zijn er vooral om een beeld te krijgen van hoe je klas ervoor staat en waar jij als leraar eventueel nog extra met de leerlingen aan moet werken.'

Anneke Smits, lector Onderwijsinnovatie en ICT bij Windesheim Hogeschool

De experts rekenen-wiskunde

Nederlandse leerlingen zijn gemiddeld best goed in rekenen (po en vo), weten we uit internationale vergelijkingen. Wel zien we dat scholen over het algemeen de lat te laag leggen. Veel kinderen kunnen méér dan het fundamenteel niveau, maar krijgen niet de kans om dat te laten zien. Ook gaat veel aandacht naar de zwakkere rekenaars, waardoor minder tijd overblijft voor de rest. Maar onderwijs aanbieden dat voor iedereen uitdagend is, hoeft weinig extra tijd te kosten. Het is zonde als kinderen eigenlijk meer kunnen, maar te horen krijgen dat ze al genoeg gedaan hebben.

Zorg voor uitdagende sommen

Een misverstand is dat kinderen het basisniveau beheersen als ze de vier basisbewerkingen onder de knie hebben: optellen, aftrekken, vermenigvuldigen en delen. Rekenen-wiskunde behelst meer dan foutloos kunnen hoofdrekenen, ook al is het uiteraard fijn als je dat kunt. Een kind moet de rekenkennis ook kunnen toepassen in alledaagse contexten, zoals bij het afrekenen van boodschappen of om grafieken in de krant te begrijpen. Belangrijk is dat scholen geregeld hun aanbod in rekenen-wiskunde evalueren. Sluiten alle oefeningen nog aan op de leerdoelen? Kan iedereen voldoende meekomen? Stel daarnaast een rekencoördinator aan die de inhoudelijke samenhang van de leerlijn overziet en kan helpen prioriteren. Scherpe en goed onderbouwde keuzes zijn cruciaal om de kwaliteit van je rekenonderwijs op peil te houden.

Stanja Oldengarm, curriculumontwikkelaar rekenen-wiskunde bij SLO

De sterke rekenaars hebben meer uitdaging nodig. Maar die uitdaging bieden leraren vaak niet. Ze typeren sterke rekenaars als instructieonafhankelijk en geven daarmee aan dat die kinderen er zonder ondersteuning ook wel komen. Maar zo is het niet. Als je kinderen onder hun niveau laat werken, ontstaat het risico dat ze gaan onderpresteren. Het is nodig om in het reken-wiskundeonderwijs inzicht centraal te stellen. Nu volgen leraren nog vaak methoden die zich richten op de makkelijk te toetsen vaardigheden. Daarbij gaat het vooral om het kunnen toepassen van specifieke rekenregels. Dat is te beperkt.

Zet kinderen aan het denken

De wereld waarin we leven kent veel verborgen wiskunde. Denk aan hoe de overheid tijdens de pandemie grafieken en schema's gebruikte om over de situatie te communiceren. Daarvoor is inzicht in rekenen-wiskunde nodig.

Dit inzicht kan een leraar bijvoorbeeld stimuleren door tijdens de les vaker open vragen te stellen. Welke sommen waren extra lastig en waarom? Zijn er andere manieren om bepaalde sommen op te lossen? Wat zijn de voor- en nadelen van een bepaalde aanpak? Hiermee help je leerlingen om kritischer na te denken over waar ze mee bezig zijn. Zowel zwakke als sterke rekenaars profiteren hiervan.

Ronald Keijzer, lector rekenen-wiskunde bij Hogeschool IPABO

In 4 stappen meer samenhang

Van vulkanen naar grafieken. Schrijven over een kunstwerk. Hoe mooi is het om een contextrijke les te geven? En om vanuit wereldoriëntatie of kunstzinnige oriëntatie ook te werken aan taal of rekenen? Samenhang in je onderwijs aanbrengen kan prima samengaan met het werken met methodes. Het gaat om kansen zien en deze benutten. Dus bewust de keuze maken aan welke taal- of rekendoelen leerlingen werken via de methode en aan welke taal- en rekendoelen binnen de lessen van wereldoriëntatie en kunstzinnige oriëntatie.

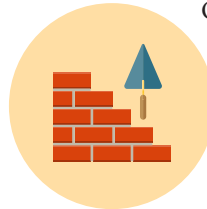
Het stappenplan 'Kansen voor samenhang' helpt je om doelen uit verschillende leergebieden te combineren. Kijk op: www.slo.nl/thema/meer/samenhang-primair-onderwijs/slag. Hier vind je ook een aantal concrete voorbeeldlessen.

"Op een topografische kaart van Europa, waarop het verloop van de Duitse inval in de Tweede Wereldoorlog staat, vraag ik leerlingen de schaal te bekijken. Ik merk dat ze deze invulling van de rekenles veel leuker vinden. Ze hebben helemaal niet in de gaten dat ze met rekenen bezig zijn."

Lissa Brugmans, leerkracht groep 8 basisschool De Bolster in Sint-Michielsgestel

Aan de slag met basisvaardigheden!

Hoe kun je een impuls geven aan je leesonderwijs? Hoe kun je in het schrijfonderwijs gebruik maken van de leesvaardigheid van leerlingen, en andersom? Wat zijn goede aanvullingen op de lessen rekenen-wiskunde?

Op www.slo.nl/basisvaardigheden vind je praktische handreikingen en adviezen om de basisvaardigheden te versterken. Voor rekenen-wiskunde, taal-Nederlands, digitale geletterdheid en burgerschap.

BOEKEN TIP!

De kinderen van groep 7 van de Rover Hoepsikaschool vinden de rekenlessen uit de rekenmethode maar saai. En de meester en de juf eigenlijk ook. Hoe lossen ze dat op? Elke leerling mag één rekenvraag stellen en daar worden rekenlessen van gemaakt. De kinderen komen met vragen als: hoe win je alle spelletjes? Zijn ijsjes overal en altijd

even koud? En hoe word je rijk?

Met het boek 'Rekenen voor je leven' maken Edward van de Vendel en Ionica Smeets op een laagdrempelige manier rekenen toegankelijk. De rekenvragen en -verhalen zijn, met een beetje voorbereiding, prima te gebruiken in de bovenbouw van de basisschool. Zo rekenen de kinderen uit jouw groep 'buiten het boekje'. En wie weet hebben zij zelf ook mooie, rijke rekenvragen die een inspiratie kunnen zijn voor een volgende rekenles!

Up-(to)-date kerndoelen

Weten hoe de actualisatie van de kerndoelen in zijn werk gaat? Bezoek dan actualisatiekerndoelen.nl en lees voor de leergebieden Nederlands, rekenen en wiskunde, burgerschap en digitale geletterdheid alles wat je moet weten en de laatste ontwikkelingen. Actuele kerndoelen zijn de basis voor het onderwijsaanbod in primair onderwijs en onderbouw voortgezet onderwijs. Een curriculum met actuele inhoud maakt helder wat we verwachten van leerlingen, zo-

dat zij goed zijn voorbereid op het vervolgonderwijs en hun plek in de maatschappij. SLO ontwikkelt, in opdracht van OCW, samen met het onderwijsveld concrete conceptkerndoelen voor Nederlands, rekenen en wiskunde, burgerschap en digitale geletterdheid. Daarbij wordt een advies gegeven over het referentiekader taal en rekenen.

‘Mondelinge taal

is net zo belangrijk

als schrijfvaardigheid’

Wat doe je om de basisvaardigheden taal-Nederlands bij vmbo-leerlingen te versterken? We vragen het aan **Stefan Postulart**, leraar Nederlands in de bovenbouw van de sector Zorg & Welzijn van het Oranje Nassau College in Zoetermeer.

Ik werk hier nu bijna vier jaar en ik heb in die tijd het accent behoorlijk zien verschuiven’, vertelt Postulart. ‘Toen ik hier begon legden we de nadruk op schrijfvaardigheid.’ De docenten op het Oranje Nassau College beschouwden dat

als een essentiële vaardigheid, die hun leerlingen moesten beheersen. ‘Maar al snel concludeerden we dat mondelinge taalvaardigheid minstens zo belangrijk is, omdat dat in vervolgopleidingen geëxamineerd wordt en ze het nodig hebben in hun toekomstige beroepen. Neem de kappersopleiding, van die leerlingen wordt straks verwacht dat ze naast goed knippen ook een gesprek met de klant kunnen voeren.’

De manier waarop Postulart het onderwijs in mondelinge taalvaardigheid aanpakt blijkt te werken. ‘Ik voer met mijn leerlingen bijvoorbeeld de praktijk-gesprekken die ze straks ook als beroepsbeoefenaar voeren. Ik praat en laat hen praten alsof ik bij de kapper zit en zij mij knippen.’ Deze aanpak werkt voor de leerlingen enorm motiverend. Ze hebben, zo ervaart Postulart, echt het idee dat ze iets nuttigs leren. ‘Maar als ik iets dergelijks in een eigen lokaal doe en het Nederlands noem, dan haken ze massaal af. Dat zie ik ook als ik zeg dat ze hun boek moeten pakken. En ik kan ze wel spreekbeurten laten houden over willekeurige onderwerpen, maar zolang zij niet het idee hebben dat dat hen iets oplevert, zullen

ze daarvoor veel minder gemotiveerd zijn.’ De praktische insteek blijkt de sleutel tot succes, ook voor het verbeteren van mondelinge taalvaardigheden, ervaart de leraar Nederlands. Maar het voeren van die gesprekken kost tijd, tijd die Postulart in zijn eigen lessen maar beperkt heeft. Dus werkt hij samen met collega’s die praktijkvakken geven en die ook zien dat de leerlingen er baat bij hebben. Niet altijd past die samenwerking goed in het rooster. Dan kijkt hij hoe hij zijn les anders kan invullen. ‘Zo vroeg ik laatst wie nog op zoek is naar een baantje. Toen er een vinger omhoog ging, stelde ik voor om gezamenlijk voor die leerling een sollicitatiebrief te schrijven. Je had ze moeten zien, het leek een grote losgeslagen bende. Iedereen dacht mee over de tekst. “Nee, dat moet je zo niet zeggen, dat is lelijk.” “Je moet het zo opschrijven!” Uiteindelijk heeft de hele klas een bijdrage aan die brief geleverd.’

Of Postularts aanpak

ook in andere sectoren goed kan werken?

Hij denkt van wel:

‘Ook in een technisch beroep moet je een inhoudelijk, informatief of sociaal gesprek kunnen voeren met de

klant. En ik denk dat het mbo met deze aanpak – de basisvaardigheden Nederlands versterken vanuit samenhang met de praktijkvakken – ook betere resultaten kan gaan boeken.’ ■

‘Ik voer met mijn leerlingen praktijkgesprekken’

Toekomstbestendig taalonderwijs

Teams van leraren, vak- en curriculumexperts, zijn bezig met het actualiseren van de kerndoelen Nederlands, rekenen en wiskunde, burgerschap en digitale geletterdheid. Doel: leerlingen beter voorbereiden op vervolgonderwijs en hun plek in de maatschappij. Hoe pakken drie leden van het **team kerndoelen Nederlands** dit aan?

Esther van Huisstede leerkracht en taalcoördinator op obs De Trekvogel in Nieuwegein en lid van het team actualisatie kerndoelen Nederlands.

Joanneke Prenger (SLO) is als curriculumexpert betrokken bij de actualisatie kerndoelen Nederlands. Met collega Jocelijn Pleumeekers brengt zij curriculum- en taalexpertise in en verbindt inzichten uit wetenschap, beleid en praktijk.

Ron Bosman is procesregisseur actualisatie kerndoelen Nederlands. Hij werkte bijna dertig jaar in het voortgezet onderwijs, waarvan ruim twintig jaar als schoolleider.

Wat vinden jullie de grootste uitdaging bij het ontwikkelen van de nieuwe kerndoelen Nederlands?

Van Huisstede: 'Het taalonderwijs kan betekenisvoller en motiverender. Nu zitten leerlingen soms oefeningen te maken waarvan niemand het nut ziet. Met leerlingen hun leesvoorkoor ontdekken, ze begeleiden bij het leren schrijven van teksten, goede gesprekken voeren:

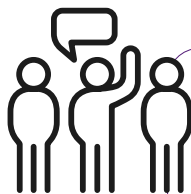
daar gaat het om. Beter beschrijven wat nu eigenlijk de kern van het taalonderwijs is, helpt ook het gevoel van overladenheid terug te dringen.'

Prenger: 'Met de huidige kerndoelen kun je alle kanten op. Ze moeten specifieker zodat leraren meer handvatten krijgen. Bovendien willen we meer samenhang en gaan we benoemen welke verbindingen er zijn binnen de taaldomeinen en tussen taaldomeinen en andere leergebieden, zoals bijvoorbeeld de zaakvakken, rekenen en digitale geletterdheid. De uitdaging is om meer houvast te bieden en tegelijkertijd ruimte te laten zodat leraren eigen keuzes kunnen blijven maken.'

Een van de documenten die jullie als basis gebruiken is de Startnotitie Nederlands van SLO. Wat staat daar zoal in?

Taalonderwijs kan betekenisvoller en motiverender

Wie doet wat in het team?

Bosman: 'Het is naast een inventarisatie van de problemen bij Nederlands, ook een weergave van relevante ontwikkelingen. Wat ligt er aan beleid? Wat heeft de samenleving nodig? Hier is onder andere input in verwerkt die tijdens de veldraadplegingen is verkregen bij de vakverenigingen, leraren(opleiders), toetsdeskundigen, wetenschappers en vakdidactici.'

Prenger: 'De uitdaging wordt om de conceptkerndoelen zo te beschrijven dat ze een handreiking zijn voor rijk en uitdagend taalonderwijs en een hulpmiddel bij het maken van beredeneerde keuzes in het leerstofaanbod.'

Van Huisstede: 'Leerkrachten zullen met meer concrete kerndoelen die beter op elkaar aansluiten makkelijker specifieke lessen kunnen ontwikkelen en leerlijnen laten doorlopen.' ■

Informatie over de actualisatie van kerndoelen:

<https://actualisatiekerndoelen.nl/>

Meer informatie over de actualisatie van het curriculum: <https://www.slo.nl/thema/meer/actualisatie-kerndoelen-examenprogramma/>

Het team kerndoelen Nederlands bestaat uit 4 leraren primair onderwijs, 4 leraren voortgezet onderwijs, 2 lerarenopleiders en 2 vakdidactici Nederlands, 2 curriculumexperts van SLO'en' de procesregisseur. De procesregisseur bereidt de teambijeenkomsten inhoudelijk voor, houdt de planning in de gaten, bewaakt de opgestelde uitgangspunten en kwaliteitscriteria. Bovendien fungeert hij als *linking pin* tussen het team kerndoelen Nederlands en de advieskring Nederlands (met inhoudelijk experts als de vakvereniging Levende Talen, Meesterschapsteam Nederlands, Stichting Lezen en Taalunie maar ook bijvoorbeeld toets- en examenmaker Cito en het College voor Toetsen en Examen) die inhoudelijk meedenkt en zorgt voor feedback vanuit het onderwijsveld. De advieskring Nederlands raadpleegt zijn achterban op concepten en tussenopbrengsten en geeft hierover feedback aan het team kerndoelen Nederlands.

De conceptkerndoelen Nederlands en rekenen en wiskunde worden halverwege 2023 opgeleverd en daarna in de praktijk beproefd op effectiviteit en bruikbaarheid. Dit duurt 12 tot 18 maanden. Daarna worden de kerndoelen door de minister wettelijk vastgesteld.

ADVERTENTIE

/ Ontmoet SLO tijdens de NOT

- Heb jij vragen over basisvaardigheden, als taal-Nederlands en rekenen-wiskunde?
- Wil je weten hoe het met de actualisatie van examenprogramma's en kerndoelen staat?
- Of wil je juist meer weten over bijvoorbeeld:
 - burgerschap
 - digitale geletterdheid
 - doorgaande leerlijnen
 - praktijkgerichte programma's
 - het jonge kind
 - hoogbegaafdheid
 - of ...

We zien je graag op onze stand in hal 3!

Registreer je direct voor een toegangsbewijs op de website van de NOT via deze QR-code:

slo / een doordacht curriculum dat doen we *samen*

Kerndoelen: hoe kunnen ze beter?

Vakverenigingen van leraren zijn betrokken bij de actualisatie van de kerndoelen. Vijf vragen aan **Ebrina Smallegange** (voorzitter Nederlandse Vereniging van Wiskundeleraren) en **Robert Chamalaun** (voorzitter vakvereniging Levende Talen Nederlands).

Jullie vakverenigingen vinden dat leraren matig uit de voeten kunnen met de huidige kerndoelen van rekenen en wiskunde en Nederlands. Waarom?

Ebrina Smallegange: 'Ze zijn te vaag. Een voorbeeld uit onderbouw vo: "De leerling leert alleen en in samenwerking met anderen in praktische situaties wiskunde te herkennen en te gebruiken om problemen op te lossen." Dat is heel breed geformuleerd.'

Robert Chamalaun: 'Bij Nederlands speelt dat ook. Het vereiste kennisniveau is vaag omschreven. Het moet duidelijk zijn wat leerlingen minimaal moeten beheersen, eind po maar ook eind onderbouw vo, om door te kunnen in een examenprogramma. Maar in de doorlopende lijn po/vo is niet op alle punten duidelijk wat kinderen moeten kennen en kunnen. Daarbij komt dat de vakonderdelen van Nederlands – lezen, schrijven, spreken, luisteren – verkaveld zijn en los van elkaar staan, terwijl ze elkaar juist kunnen versterken.'

Dus leerlingen hebben niet genoeg kennis op zak als ze in de brugklas komen?

Smallegange: 'De overgang is soms best groot. In het vo komen leerlingen bijvoorbeeld ineens andere vaktermen tegen. Het is veelbelovend dat de kerndoelen voor po en vo nu samen ontwikkeld worden. Met hopelijk eveneens een betere aansluiting tussen onder- en bovenbouw in het vo.'

Chamalaun: 'Leraren constateren dat de kennis van leerlingen in de brugklas niet goed aansluit, in alle niveaus. Het verschilt per basisschool en het is niet zo dat het po het per definitie verkeerd doet. Maar het helpt niet dat de kerndoelen zo vaag zijn: het is onduidelijk waar je naartoe moet werken.'

Als vakverenigingen gaven jullie input op de startnotities Nederlands en rekenen en wiskunde, jullie zaten in de selectiecommissies voor de teams

kerndoelen en geven straks feedback op hun conceptvoorstellen. Wat zijn volgens jullie de grootste uitdagingen?

Smallegange: 'Er komt één set kerndoelen rekenen en wiskunde voor de hele onderbouw vo. Die kerndoelen moeten gelden voor alle leerlingen, met het risico dat ze wederom vaag geformuleerd worden. Bovendien komen er naast aanbodsdoelen ook beheersings- en ervaringsdoelen. Hoe maak je kerndoelen explicieter én geschikt voor alle niveaus, en dan ook nog eens voor verschillende leerjaren?'

Chamalaun: 'Bij Nederlands speelt veel tegelijkertijd, dat kan lastig zijn. Behalve de kerndoelen wordt er ook een advies voor het referentiekader taal opgeleverd. Verder moet er meer aandacht komen voor basisvaardigheden, wat ook in de kerndoelen een plek krijgt. En dan is er nog het examenprogramma: de actualisatie daarvan is, overigens voor meer vakken, al in gang gezet, maar dat kun je niet los zien van wat er in de onderbouw vo en in het po gebeurt. Ook die aansluiting is essentieel.'

Op het centraal examen (CE) Nederlands hebben experts al langer kritiek, onder meer dat er slechts twee domeinen worden getoetst (leesvaardigheid en argumentatieve vaardigheden). Hoe kan het beter?

Chamalaun: 'De commissie die zich buigt over de actualisatie van het examenprogramma gaat onder andere kijken naar de verdeling tussen CE en schoolexamen (SE). Toets bijvoorbeeld ook schrijfvaardigheid in het CE en beleg de huidige CE-domeinen deels in het SE. Dat is een denkbaar scenario.'

Waar zijn leraren, behalve bij een doorlopende leerlijn, nog meer bij gebaat?

Chamalaun: 'Betekenisvolle contexten, door vakonderdelen of bijvoorbeeld het grammaticaonderwijs bij de moderne talen meer aan elkaar te koppelen.'

Smallegange: 'Zo'n vakoverstijgende aanpak zou ideaal zijn. Dit is hét moment om te integreren.' ■

‘Kerndoelen zijn te ruim beschreven’

Daltonschool De Evenaar in Oss ging aan de slag met de kerndoelen. En ontdekte wat daarin beter kan, vertelt leerkracht en taalcoördinator **Bjorn Danen**.

Waarin voorzien onze methodes en wat missen we nog? Die vraag hield het team van De Evenaar bezig. De school werkte al langer met een doorlopende leerlijn en was twee jaar geleden toe aan een nieuwe taalmethode, maar kon niets vinden dat aan de wensen voldeed. Uiteindelijk besloot het team zijn heil te zoeken in meer vakoverstijgend onderwijs. ‘We zijn daarvoor eerst de kerndoelen zelf verder gaan uitwerken en invullen. Door er samen over te praten en bewuste keuzes te maken,’ zegt Bjorn Danen, leerkracht van groep 7 en taalcoördinator. Het vergt wel een stevige extra inspanning. ‘De kerndoelen zijn doorgaans heel ruim geformuleerd. Hoe zorg je dat kinderen leren wat zo’n doel beschrijft? En hoe controleer je of dat daadwerkelijk het geval is als ze de basisschool verlaten?’

Betekenisvol leren

Een jaar lang kwam een themagroep van zo’n vijf leraren eens per vijf à zes weken bij elkaar. De deelnemers schreven de taaldoelen uit en koppelden deze aan het zaakvakonderwijs, bijvoorbeeld een gedicht schrijven rond een thema - zoals ‘machtige media’ of ‘duurzaam design’ over recycling - gebaseerd op de kerndoelen. Op vergadermiddagen of studiedagen praatten zij de andere teamleden bij. Dit schooljaar ontdekt het team hoe de werkwijze met thema’s in de praktijk uitpakt. De achterliggende gedachte is betekenisvoller onderwijs voor de leerlingen en meer grip voor de

leraren. Het lijkt veelbelovend. Danen: ‘Een van de taaldoelen gaat om discussiëren en argumenteren. Het is voor leerlingen inspirerend als ze al lessen over een onderwerp hebben gehad en voorkennis hebben opgedaan, en vervolgens daarover in discussie mogen. Dat werkt veel beter dan wanneer je ze op maandagochtend plompverloren een willekeurige discussie laat voeren, dan klappen sommige kinderen meteen dicht. De koppeling met andere leerstof stimuleert hun beleavingswereld en geeft jou als leraar meer sturing.’

Danen verwacht dat de vakoverstijgende en thematische aanpak ook tijdwinst oplevert. ‘Technisch lezen kun je prima apart aanbieden. Maar andere vakonderdelen, zoals mondelinge taalvaardigheid, hoeven niet meer los op je programma te staan.’

Concreet graag!

Eenmaal bezig om de kerndoelen in hun lessen te verankeren, liep De Evenaar al snel tegen onduidelijkheden aan. Danen: ‘We vinden de huidige kerndoelen veel te ruim beschreven. Neem een doel als: “De leerlingen leren informatie te achterhalen in informatieve en instructieve teksten, waaronder schema’s, tabellen en digitale bronnen.” Wat voor schema’s? En hoe dek je de typen teksten die hieronder vallen? Als je leerkrachten vraagt wat ze moeten doen, komen ze daar niet zomaar uit. Ook ontstaat er veel verschil in hoe scholen het oppakken.’ De kerndoelen moeten daarom concreter, vindt Danen. ‘En verweef ze door vakonderdelen en vakken heen.’ ■

‘Stem toetsing en leeracti

Goed onderwijs – ook in de basisvaardigheden – begint met het afstemmen van toetsing op het curriculum. Dat vraagt wel wat van scholen, vertellen curriculumontwikkelaar **Anne-Christien Tammes** (SLO) en toetsexpert **Dominique Sluijsmans**.

Dominique Sluijsmans

is lector
(Hogeschool
Rotterdam) en
zelfstandig on-
derwijskundige.

Als het over basisvaardigheden gaat, vliegen de cijfers leraren nogal eens om de oren: percentages over hoeveel leerlingen fundamenteel niveau 1F moeten beheersen en hoeveel het streefniveau 2F. In de praktijk haalt circa een kwart van de vo-leerlingen 2F niet, zo blijkt uit peilingen van de inspectie en uit internationale vergelijkingen. Hoe kan het beter?

Dominique Sluijsmans:

‘Laten we in het debat over basisvaardigheden liever wegblijven van termen als 1F/2F en van percentages.

Inspirerender is de vraag: wat willen wij met onze leerlingen bereiken? Welke bronnen kunnen ons daarbij voeden? En hoe kunnen we misschien naar een nóg hoger niveau toewerken?’

Anne-Christien Tammes: ‘Eens. Voor leraren is de overweging: waarvandaan vertrek je om de basisvaardigheden van je leerlingen te versterken?’

Wat leerlingen moeten kennen en kunnen staat omschreven in de kerndoelen. Maar blijkbaar geven deze leraren onvoldoende houvast?

Sluijsmans: ‘Basisscholen hebben sterk de neiging om de methode te volgen en onderwijs te geven op basis van een toets die eraan komt. Maar dan mis je de samenhang met die kerndoelen. Ik zie wel dat ze meer willen weten over leerlijnen: hoe stem je kerndoelen, onderwijs en leerdoelen, en toetsing in de praktijk beter op elkaar af? Ze hebben tijd en ruimte nodig om daarover als team het gesprek te voeren.’

Tammes: ‘Het is belangrijk om die kerndoelen te vertalen in concrete leerdoelen en daar je toetsing en leeractiviteiten op af te stemmen. In de praktijk zien we dat het onderwijs nog al eens vanuit toetsing wordt ingestoken, met gevolgen voor de prestaties. Lezen en taalverzorging (spelling/grammatica) bijvoorbeeld zijn goed te toetsen en daar gaat veel onderwijstijd naartoe (zie bronnen op didactiefonline.nl, red.). Bij lezen gaat het vooral over begrip, want dáár wordt op getoetst, en minder op reflecteren en evalueren. Op dat laatste is onderwijs daarom ook minder gericht, en in internationale vergelijkingen blijkt dat Nederlandse leerlingen dat dus niet zo goed kunnen. Verdeel de aandacht over de taaldomeinen evenrediger in je onderwijs, adviseren we vanuit SLO. Taalvaardigheden hangen inhoudelijk met elkaar samen; ze beïnvloeden en versterken elkaar.’

Betere afstemming van je onderwijs en je toetsing op de leerdoelen: hoe pak je dat aan?

Sluijsmans: ‘Dan verwijst ik terug naar de beginvraag: welke beslissingen wil je nemen, welke informatie heb je daarvoor nodig en welke bronnen gebruik je? Ik verdeel dit in ‘lussen’: als school heb je te maken met de korte lus (dagelijkse didactiek), middellange lus (ongeveer zes maanden) en lange lus (meer dan een jaar), waarbij je kunt kijken naar leerling-, groeps- en schoolniveau. Lvs-toetsen laten zien hoe een leerling het doet ten opzichte van een groep en leveren informatie op voor de lange lus, op schoolniveau: waar scoor je structureel laag op, vergeleken met andere scholen? Met die informatie kun je opnieuw naar je curriculum kijken. Maar wees richting leerlingen en ouders terughoudend met dergelijke toetsresultaten, want ze zeggen dus relatief weinig over de prestaties van de leerling zelf. In de praktijk zit voor leraren de meest waardevolle informatie in de korte lus.’

viteiten af op leerdoelen'

Hoe verzamel je bruikbare informatie in die korte lus?

Sluijsmans: 'Door formatief handelen: het didactisch proces waarin je tijdig begrip bij een leerling achterhaalt en met concrete, kleine vervolgacties de leerling verder helpt. Formatief handelen levert informatie op waarmee je meteen je instructie kunt aanpassen; de leerling kan dan indien nodig zijn leerstrategie aanpassen. Belangrijk detail: zo geef je alle leerlingen de kans op een succeservaring, zodat ze vertrouwen in eigen kunnen behouden en gemotiveerd blijven.'

Dat is iets anders dan leerlingen indelen in zonnen, manen en sterren?

Tammes: 'Ja, dan kijk je summatief en zet je kinderen in een hokje vast.'

Sluijsmans: 'In het po hoeft je eigenlijk maar één summatieve beslissing te nemen, namelijk naar welk vervolgonderwijs de leerling gaat. De acht jaar ervoor kunnen puur in het teken staan van formatieve beslissingen. Die tijd moet je ook nemen,

'Blijf nagaan of je leerling leert wat je beoogt'

want leren is onvoorspelbaar en niet beet te pakken op één (toets)moment. Blijf nagaan of je leerling leert wat je beoogt vanuit de korte- en langetermijndoelen en verzamel daar tijdig betekenisvolle informatie over. Zo dient toetsing het curriculum in plaats dat het stuurt.'

Toetsing hoort bij het curriculum. Maar jullie moedigen scholen aan om zelf formatieve toetsen te ontwerpen, voor de korte lus. Wat vraagt dat van teams?

Tammes: 'Dat je vooruitkijkt, keuzes maakt binnen de leerlijn, nadenkt over leerdoelen en het onderwijs dat erbij hoort. Leraren denken vaak: toetsing is niet mijn pakkie-an. Maar dat is het wel.'

Anne-Christien Tammes

is curriculumontwikkelaar en
taalexpert bij SLO.

Sluijsmans: 'Zo naar toetsing *kijken* kan lastig zijn. Heb je eigenlijk wel genoeg zicht op de leerlijnen? Zelf toetsen *maken* is lastig; het vraagt kennis van doelen en curriculum, en inzicht in wat dat betekent voor je lessen. Je wordt teruggeworpen op je eigen kwaliteiten.'

Tammes: 'Dat kan je vak wel leuker en aantrekkelijker maken. Er knelt iets, hoe kan het anders? Je onderwijs verbeteren begint met die vraag.'

Sluijsmans: 'Ik zie dat steeds meer scholen zich afvragen: wat doen we en waarom doen we het zo? Leraren en schoolleiders hebben het beste voor met hun leerlingen. En als je twijfelt, komt daarna vaak de durf om het anders aan te pakken.' ■

Bekijk de factsheet, het stappenplan en de adviezen van SLO over basisvaardigheden taal-Nederlands op didactiefonline.nl.

‘De juiste rekenstrategieën aanleren kan beter’

Wat doe je om de basisvaardigheden rekenen bij basisschoolleerlingen te versterken? We vragen het aan **Marjolein Fekkes**, leerkracht van groep 4 en rekenspecialist van IKC Willem Alexander in Leeuwarden.

‘De vraag “Wat doe je om de basisvaardigheden rekenen te versterken?” vind ik niet zo goed’, steekt Marjolein Fekkes van wal. ‘Daarmee suggereer je dat het slecht gesteld is met ons rekenonderwijs, terwijl uit de laatste TIMSS-cijfers blijkt dat de soep niet zo heet gegeten wordt. En dat 98 procent van de leerlingen in het basisonderwijs het basisniveau beheerst. Waar wij in Nederland wel stappen in kunnen maken, is het uitdagen van de sterkere rekenaars.’

Als Fekkes verder vertelt, blijkt dat ze wel suggesties heeft over hoe je goed rekenonderwijs kunt vormgeven. Ze baseert zich hierbij op jarenlange ervaring voor de klas en rekenspecialisatie. In 2010 voltooide ze de master Special Educational Needs (SEN) voor rekenen, wiskunde en dyscalculie. Daarbij volgde ze de cursus *Met sprongen vooruit*, waarvoor ze later ook opleider werd. Behalve leraar was ze freelance reken-specialist; ze verzorgde trainingen op het gebied van rekendidactiek en voerde diagnostische rekenon-

derzoeken uit bij kinderen die achterbleven in hun rekenontwikkeling. ‘Dat die TIMSS-cijfers positief zijn, betekent natuurlijk niet dat we achterover kunnen leunen,’ beaamt ze. ‘Het is essentieel dat leerkrachten weten hoe leerlijnen lopen. En leraren moeten op de hoogte zijn van de juiste rekendidactiek.’ Rekenproblemen ontstaan vaak als leerlingen niet de juiste strategie hebben aangeleerd of de leerstof onvoldoende is beklijfd of is weggezakt. Uit de rekendiagnostische onderzoeken die Fekkes verrichtte, bleek dat leerlingen met rekenproblemen uit groep 6 en 7 niet de juiste rekenstrategieën hanteerden bij basale bewerkingen als aftrekken en optellen tot 100, iets wat ze in groep 3 en 4 al leren. Ze maakten vaker gebruik van de splitsstrategie in plaats van de rijgstrategie. Het rekenoefenprogramma *Met Sprongen Vooruit* geeft een duidelijk overzicht van de basisvaardigheden in groep 3 en 4: tellen, ordenen en lokaliseren, opbouw decimale structuur, aanvullen tot 10, splitsingen en sprong van 10. Wat je als leraar nog meer kan doen om de basisvaardigheden te versterken? ‘Zorg dat je je leerlingen goed blijft volgen. Op onze school hebben we gekozen voor kleine groepen 3 en 4, met zo’n 18 leerlingen per groep. Ook komen de leerkrachten van groep 3 en 4 maandelijks bij elkaar. We bespreken de voortgang van de rekenvaardigheden van de leerlingen per groep en leggen accenten op wat nog niet helemaal goed gaat of op een volgend stapje voor de komende periode.’ ■